

THE PROBLEM OF PERSONNEL IN THE GENERAL SECONDARY EDUCATION SYSTEM IN THE KASHKADARYA REGION AFTER THE SECOND WORLD WAR

Shavkatjon Ne'matov

Independent researcher of Qarshi State Technical University

shavkatjonnematov400@gmail.com

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Problems in the personnel system in the secondary education system, public education, counter-pedagogical institute, circles organized to raise political awareness, secondary school, primary school, seven-year school.

Abstract: This article is devoted to the problems of the personnel system in the general secondary education system in the Kashkadarya region after World War II, as well as the attitude towards the education sector.

Received: 10.11.25

Accepted: 11.11.25

Published: 12.11.25

QASHQADARYO VILOYATIDA IKKINCHI JAHON URUSHIDAN KEYIN UMUMIY O'RTA TA'LIM TIZIMIDAGI KADRLAR MUAMMOSI

Shavkatjon Ne'matov

Qarshi davlat texnika universiteti mustaqil tadqiqotchisi

shavkatjonnematov400@gmail.com

Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: O'rta ta'lim tizimidagi kadrlar tizimidagi muammolar, xalq maorifi, qarshi pedagogiga instituti, siyosiy ongni oshirish uchun tashkil etilgan to'garaklar, o'rta maktab, boshlang'ich maktab, yetti yillik maktab.

Annotatsiya: Mazkur maqola Qashqadaryo viloyatida Ikkinchi jahon urushi davridan so'ng umumiy o'rta ta'lim tizimidagi kadrlar tizimidagi muammolar, hamda ta'lim sohasiga munosabat uning ahvoriga bag'ishlanadi.

ПРОБЛЕМА КАДРОВ В СИСТЕМЕ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ КАШКАДАРЬИНСКОЙ ОБЛАСТИ ПОСЛЕ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

Шавкатжон Нематов

Самостоятельный исследователь

Кариинского государственного технического университета.

shavkatjonnematov400@gmail.com

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Проблемы кадрового обеспечения системы среднего образования, народное образование, контрпедагогический институт, кружки политического просвещения, средняя школа, начальная школа, семилетняя школа.	Аннотация: В данной статье рассматриваются проблемы кадрового обеспечения системы общего среднего образования Кашкадарьинской области после Второй мировой войны, а также отношение к сфере образования.
--	--

Kirish. Respublika xalq ta'limi urushdan keyingi yillarda bir qator jiddiy qiyinchiliklarni yengib o'tishiga to'g'ri keldi. Urush yillarida ta'lim tizimiga e'tibor berilmadi. Ana shu holat urushdan keyingi dastlabki yillarda ham davom etdi.

Urush davrida o'qishga jalb etilmagan maktab yoshidagi bolalarni urushdan keyingi dastlabki yillarda ta'lim tizimiga tortish juda muhim masala bo'lib qoldi. Bundan tashqari, urush yillarida ta'lim sifati ham juda pasayib ketgan bo'lib, 20-yillardagi qoloq uslublarda olib borilardi. Bu esa o'quvchilarni o'qishdan bezdirar, o'qishni tashlash va sinfda qolish hollari ko'paymoqda edi. Masalan, 1945/46 o'quv yilida O'zbekiston maktablaridagi o'quvchilar soni rejadagi 1 mln. 10 ming kishi o'rniga 823 ming kishidan iborat bo'ldi[1]. Sinfda qolgan o'quvchilar soni ham ko'p bo'lib, 1946 yilda u barcha o'quvchilarning 37% ini tashkil etardi. Ayniqsa qiz bolalarni maktabga jalb qilish, ularni o'qishni tugatguncha ushlab turish alohida muammo sifatida ko'ndalang bo'lib turardi. O'qituvchi xodimlar masalasi urushdan keyingi yillardagi eng jiddiy muammolardan biri edi. Chunki malakali o'qituvchilar asosan urushga yuborilgan, ularning ko'pchiligi halok bo'lgandi. Xususan, 1947 yilda respublika bo'yicha 4 ming o'qituvchi yetishmasdi. Tuman xalq maorifi bo'limlari mudirlari, maktab direktorlari va ta'lim bo'yicha direktor muovinlarning 60% dan ko'prog'i tegishli ma'lumotga ega emasdi. 1950 yilda 7125 maktab o'qituvchilarga muhtojlik sezardi

Tadqiqot va tahlil. Ikkinchi jahon urushidan so'ng mamlakatda xalq ta'limi sohasini qayta tiklashga e'tibor qaratildi. 1945-1946 o'quv yillarida respublikada 4483 ta maktab bo'lgan bo'lsa, 1950-yilda ularning soni 5005 taga yetdi[2]. O'quvchilarning soni ham 912040 nafardan 1 265 485 nafarga ko'paydi. Malakali muallimlar tayyorlashga e'tibor qaratilib, 1950-yilda maktablarda 48237 muallim faoliyat yurita boshladi.

Shunga qaramay viloyat maktablarini malakali kadrlar bilan ta'minlab turishda Qarshi pedagogika bilim yurti katta o'rin tutdi. Bu yerda 1944-1957-yillar ichida rus tili va adabiyoti,

o'zbek tili va adabiyoti, tarix, fizika va matematika fanlari bo'yicha 1127 ta mutaxassis o'qituvchi yetishtirib berildi[3].

1958-yilning 24 dekabrda SSSR Oliy Kengashi "Maktabning turmush bilan aloqasini mustahkamlash hamda xalq maorifi tizimini yanada rivojlantirish to'g'risida"[4] muhim qaror qabul qildi. Ushbu qaror asosida maktablarda o'quv-tarbiya ishlari qayta ko'rib chiqilishi ko'zda tutilgan bo'lib, Qashqadaryo oblasti "Pravda 25" sovxozida ham uning ijrosi "ta'minlanayotgan" edi. Sovxozda mavjud 3 ta maktabda tahsil olayotgan va xuddiki harbiy martaba kabi komsomol, pioner va oktyabryat deb nom olgan o'quvchilar darsdan so'ng kolxoz yumushlariga ko'maklashishga chiqarildi. Makulatura, metallom to'pladilar, ayrim paxtachilik, g'allachilik va chorvachilik brigadalarini o'zlarining otaliqlariga oldilar[5]. Albatta, bu paxta dalalarida yig'im-terim boshlangunga qadar kuzatiladigan jarayon edi. Yig'im-terim boshlangach esa, nafaqat katta sinf o'quvchilari, balki boshlang'ich sinflar ham umuman maktabga borishmagan. Ular to'liq jismoniy mehnatga jalb etilgan. Bu vaqtda o'quvchining uy vazifasini tayyorlashi, qo'shimcha darslarga qatnashi, darsdan tashqari o'qishlarda ishtirok etishi haqida gap ham bo'lishi mumkin emasdi. Bu holatlarning barchasi xalqni ilmsizlik iskanjasida qoldirdi, ma'naviyatini, ongini tanazzulga yetakladi.

O'zbekiston SSR Oliy Sovetining 1957 yil 1 oktyabrdagi sessiyasida «O'zbekiston SSRda majburiy yetti yillik ta'limni to'liq amalga oshirish to'g'risida»gi qonunning qabul qilinishi maktablarda ta'lim tizimini takomillashtirishga qaratilgan dastlabki qadam bo'ldi. Yangi qonunga ko'ra umumta'lim maktabi hamma uchun majburiy bo'lib qoldi. Biroq bu bilan respublika maktablarida mavjud bo'lgan kamchiliklar barham topmadi. Aksincha, maktab haqiqiy hayotdan ajralib qoldi, o'quvchilarga berilayotgan bilimlar fan-texnika taraqqiyoti darajasiga to'g'ri kelmasdi. Shuning uchun ham 1959 yil martda O'zbekiston Oliy Soveti «Maktabning hayot bilan aloqasini mustahkamlash va respublikada xalq ta'limi tizimini yanada rivojlantirish to'g'risida» yangi qonun qabul qildi. Ammo, sovet mustabid tuzumiga xos bo'lgan boshlangan ishni oxiriga yetkazmaslik odati bu gal ham muammoni hal qilish yo'lida to'g'anoq bo'lib xizmat qildi, oqibatda xalq ta'limida ahvol o'zgarmadi.

O'tgan asrning 70-80-yillarda O'zbekiston maktablarida ahvol sifat jihatidan o'zgarmay qolaverdi. Maktablar jahon tajribalaridan, zamonaviy texnika va o'qitish vositalaridan foydalanmadi. Ularning moddiy-texnika bazasi yaxshilanmadi. To'g'ri, bu yillarda maktablar, o'quvchilar, o'qituvchilar soni yildan-yilga ortib bordi, son ko'rsatkichlari kishini hayratga solar darajasida ortdi. Masalan, O'zbekistonda 1945-46 o'quv yilida jami 4525 maktab bo'lib, ularda qariyb 998 ming o'quvchi o'qigan bo'lsa, 1970-71 o'quv yilida respublikaning umumiy ta'lim maktablari soni 7072 taga, ularning o'quvchilari esa 3 mln. 164 ming kishiga yetdi. Biroq, ularning sifat darajasi (ayniqsa, qishloq maktablari) ancha past edi.

1970-1980-yillarda xalq ta'limi uchun davlat tomonidan ajratilgan mablag' 11% dan 8% ga kamayib ketdi. Respublikaning barcha viloyatlaridagi maktablarning 20-60% i zarur o'quv qurollari, asbob-anjomlar bilan jihozlanmay qolaverdi, 50% dan ortiq maktablarda issiq ovqat bufetlari tashkil etilmadi. Kuni uzaytirilgan guruhlar ishi ayniqsa o'lda-jo'lda qoldi. 70-80-yillarda 1-8-sinf o'quvchilarining atigi 8-9% ini bunday guruhlarga jalb etilgan edi, xolos[6]. Rasmiy hokimiyat soxta proletar baynalmilalligini amalda kuchaytirish maqsadida maktablarda rus tili va adabiyotini kengroq o'qitishga urg'u berdi. Natijada 60-yillarda O'zbekiston tarixi, o'zbek tili va adabiyoti, chet tillari, musiqa va qo'shiqchilik darslari hajmi keskin qisqardi va ular o'quv rejasida belgilanganidan haftasiga 16,5 soatga kamayib ketdi. Ulardan bo'shagan soatlarda esa rus tili va adabiyoti predmeti o'qitildi.

Nihoyatda boy va ko'hna o'zbek xalqi tarixini o'rganishga 52 soat ajratilgan holda boshlang'ich maktablarda rus tili va adabiyoti predmetlari uchun 1600 soat ajratildi[7]. Umumta'lim maktablarining faoliyati asosan «rivojlangan sotsializm» g'oyasini o'quvchilarga singdirish, ularni «kommunistik ruhda» tarbiyalashdan iborat bo'ldi. Milliylik esa o'zbek maktablari mazmunidan chiqarila boshlandi. Maktablardagi tarbiya Yevropa tarixi misolida olib borildi. Natijada, o'zbek o'quvchilarida milliy o'zlikni anglash, urf-odat, milliy an'analarga sodiqlik kayfiyatidan ajralish hollari ro'y bera boshladi.

Xulosa. Maktab o'quvchilarining o'quv rejasidagi soatlarini o'zlashtira olmasligi odatiy hol bo'lib qoldi. Bu ularni paxta va boshqa qishloq xo'jalik ishlariga ko'proq jalb qilinishi bilan izohlanadi. O'quv yilining 3-4 oyi ana shunday majburiy tadbirlar bilan band bo'lishga ketar edi. Bu esa o'zbek o'quvchisini jahon standartlaridan ortda qoldirib, zamonaviy fan sohalarini o'zlashtirishga imkon bermasdi. Ikkinchi jahon urushidagi katta yo'qotishlar oliy ma'lumotli xodimlarning son va sifat jihatidan kamayib ketishiga olib keldi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ўзбекистоннинг янги тарихи. К.2. Ўзбекистон совет мустанлакачилиги даврида. Тузувчилар: М.Жўраев, Р.Нуруллин, С. Камолов ва бошқ.; . Т.: «Шарк», 2000. - 571 б.
2. Рахматова.Д.Ж XX аср 50-80-йилларида Қашқадарё вилоятида амалга оширилган пaxта яккахокимлиги сиёсати ва унинг оқибатлари. Монография-Т.: "Лессон Пресс" нашриёти, 2023-й.-6.84
3. Эгамбердиев Х. Ўзбекистонда тўртинчи ва бешинчи беш йилликлар даврида халқ муорифининг юксалиши (Қашқадарё мисолида) // Ўзбекистонда ижтимоий фанлар, 1972 -№2.-В.37
4. Закон "Об укреплении связи школы с жизнью и о дальнейшем развитии системы народного образования в СССР" // <https://www.prilib.ru/history/619837>

5. Хидиров П. Шахрисабз районидаги "Правда 25 йиллиги" колхози тарихи Тошкент ЎзССР колхоз ва совхозлари тарихи жамоатчилик институти, 1979-Б. 67.
6. Эргашев К. Развитие общеобразовательной школы в Узбекистане. 70-е-90-е гг.: проблемы и тенденции. Т., 1996. С. 20
7. Насыров Р. Социальное развитие села Узбекистана (1965-1985) - Т. 1994. С. 27-28.